

UNELTE DIN OS ȘI CORN DIN CULTURA COȚOFENI. METODE DE PRELUCRARE

Prezenta lucrare dorește să reactualizeze unele informații legate de industria osului din aria culturii Coțofeni. Pentru că este destul de dificil să cuprindem toate uneltele descoperite și publicate până acum, efortul nostru se concentrează asupra zonelor și așezărilor de referință, care au oferit până acum unelte din os și corn cu rol funcțional în viața de zi cu zi a comunităților acestei culturi.

1. *Șincai* – „*Cetatea Păgânilor*” (Lazăr 1978, 54-55).

Dălțițe (pl. III/10-12). Au fost descoperite trei piese de acest gen. Toate sunt cioplite în partea inferioară și dorsală. Două dintre ele au fost retezate în partea inferioară prin cioplire și șlefuire.

Străpungătoare (pl. II/1-26). Sunt prezente 26 de unelte de acest tip. În marea lor majoritate sunt confecționate din oasele unor animale domestice. Amintim tibia și ulna de la ovine și respectiv tibia și fibula de la câine. Străpungătoarele sunt îngrijit lucrate, aproape toate fiind lustruite. Unele au fost cioplite și șlefuite intenționat spre vârful, în partea dorsală, probabil pentru a fi ascuțite. Altele au fost fațetate prin prelucrare.

Pumnale (pl. III/6-9). Au fost confecționate din ulnă de bovină și câine. Un singur exemplar este din ulnă de lup. Pumnalele își păstrează uneori forma naturală. În confecționarea acestora, membrii comunității Coțofeni de la Șincai au dus lustruirea și ascuțirea lor la un capăt. Unele pumnale, cele cu vârful lat și ușor arcuit, ar putea fi considerate și spatule, a căror utilizare o găsim la tăierea sau șlefuirea lemnului. Multe dintre ele sunt de dimensiuni mici, având aspectul unor forme miniaturale.

Săpăligi (pl. III/20-23, pl. IV/1-2). Dețin o pondere însemnată în cadrul uneltelor confecționate, fiind în număr de șase. Astfel două piese au fost executate din corn de căprior, trei din corn de cerb, una din corb de bovină. Toate au gaura de înmănușare în partea superioară. Una este cioplită și șlefuită în partea superioară dorsală.

Lame de cuțit. Două lame sunt descoperite în acest sit din care una este fragmentară la un capăt iar cealaltă e curbată și e mai mică.

Patină (pl. III/19). E un os fin șlefuit și atent prelucrat.

2. *Bocșa Montană* – „*Colțan*” (Gumă, Săcărin 1981, 63-64).

Săpăligi (pl. IV/3-12). Cele descoperite sunt un punct de reper important în viața agricolă a acestei comunități de la Colțan. Nu este exclus ca unele să fi avut și o altă destinație.

Unelte pentru decorat ceramica (?) (pl. III/4-5). Sunt două piese de acest gen. O piesă are vârful șlefuit în formă de pană, ce are aspectul general al unei dălți. Cu ajutorul acesteia ar fi fost executate împunsăturile succesive de formă dreptunghiulară sau pătrată. Tot aceeași situație o întâlnim și la celălalt exemplar, dar cu vârful rupt.

Plug primitiv (pl. V/19). E un fragment din corn ce prezintă o tăietură laterală și două perforații transversale.

Străpungător (pl. II/27). Avem o singură unelă de acest tip, e fragmentară dar cu vârful bine șlefuit.

3. *Măgura Căpușului* (Gligor 1999, 76).

Săpăligi (pl. V/1-3). Cele descoperite în acest sit sunt în stare fragmentară, prezintă perforații și sunt confecționate din corn de căprior.

Dorn (pl. II/43). Prelucrarea cornului e atestată și prin prezența unei astfel de unelte.

Dălțiță (pl. III/13). Un singur vârful de dălțiță avem în această așezare și e făcută dintr-un dorn.

4. *Sebeș – Râpa Roșie* – „*Pe Papuc*” (Aldea 1968, 93).

Străpungătoare (pl. II/28, 29). Întâlnim două străpungătoare din os, care sunt bine ascuțite la un capăt.

Săpăligi (pl. V/4-5). Remarcăm prezența a două săpăligi de corn.

5. *Limba* – „*În coastă*” (Ciută, Gligor 1999, 60).

Străpungător (pl. II/30). S-a descoperit o singură unealtă din os, observațiile asupra ei arată o folosire intensă, vârful ei fiind rupt din vechime. Materialul osteologic dovedește proveniența de la animale de talie relativ mare.

6. *Boarta* – „*Cetățuie*” (Dumitrașcu, Togan 1971, 427).

Tărnăcop (?) (pl. V/20). Acest tip de unealtă a fost exclus din categoria săpăligilor motivând faptul că dimensiunile sale erau mari, totodată gaura de înmănușare se afla pe aceeași linie cu tăișul, toate acestea pledează pentru faptul că acest tip de unealtă era impropriu folosită pentru lucrările agricole, deși nu excludem această posibilitate.

Săpăligi (pl. V/6-15). Sunt confecționate din os și corn, cele din os erau mai zvelte, mai ușoare și mai adecvate cultivării primitive a plantelor.

Străpungătoare (pl. II/31-33). Sunt prezente trei obiecte de acest tip.

Piepteni pentru ceramică (pl. III/1-3). Aceștia mai păstrează urme de prelucrare. Materia primă era oferită de coarnele de cerb, ce completează gama de unelte de aici. Multe dintre unelte au fost găsite intacte sau cu urme de prelucrare.

7. *Bobolț* – „*Ciută*” (Andrișoiu 1979, 19).

Străpungătoare (pl. II/34-35). Sunt întâlnite două unelte din această categorie.

Săpăligă (pl. V/16). E într-un singur exemplar și prezintă o perforație.

8. *Agrij* – „*La Piatra*” (Kalmar, Pop 1988, 72).

Străpungător (pl. II/36). Este singura unealtă descoperită. De altfel, s-a mai descoperit și un corn de bovid. Ceea ce ar putea duce la presupunerea că el putea fi materia primă pentru o viitoare unealtă.

9. *Aiud* – „*Cetățuie*” (Ciugudean 1978, 51).

Săpăligă (pl. V/17-18). S-a descoperit o săpăligă din corn de cerb și una în curs de prelucrare.

Străpungătoare (pl. II/37-38). Au apărut și două străpungătoare din os bine lucrate.

10. *Vînțu de Jos* – „*Deasupra Satului*”.

Dălțițe (pl. III/15-18). Au fost descoperite patru dălțițe care prezintă urme de prelucrare prin șlefuire. Interesantă e o dălțiță ce se aseamănă în unele privințe cu o spatulă.

Străpungătoare (pl. II/39-42). Remarcabile sunt cele patru străpungătoare deosebit de bine lucrate ce prezintă urmele unei utilizări intense.

Cu toate că uneltele provin din cultura Coțofeni, la Boarta și la Măgura Căpudului, avem o incertitudine în ce privește proveniența materialelor din această cultură și nu excludem proveniența lor dintr-un nivel aparținător bronzului timpuriu.

Interesant e faptul ca majoritatea uneltelor aparțin fazei a III-a a culturii Coțofeni.

Modalități și tehnici de prelucrare a osului și cornului. Achiziția materiilor prime semnifică parcurgerea unui lanț de etape succedate într-o perioadă scurtă de timp. Acest lanț începe cu segmentul unu care cuprinde sacrificarea animalelor domestice sau vânarea animalelor sălbatice, tranșarea, stocarea, consumul și recuperarea elementelor scheletice. Următorul segment este cel strict tehnologic, respectiv fabricarea artefactelor: debitaj, fasonare, amenajarea detaliilor morfo-funcționale diverse. Ultimul segment constă în utilizarea și abandonul artefactelor. În cazul cornului de cerb, achiziția parcurge etape simplificate legate de culegerea din mediul ambiant în perioada căderii (ianuarie-februarie) sau vânarea animalelor și detașarea coarnelor de craniu.

Se constată, în general, frecvența utilizării metapodiilor de ovicaprine și a cornului de cerb. Noi trebuie să ținem seama și de posibilitatea ca unele artefacte să nu fie fabricate pe loc, ci aduse din așezările de origine, ceea ce limitează concluziile legate de procurarea materiei prime și implicit practicarea unor ocupații în situl de origine, precum prelucrarea materiilor dure de animale.

În cadrul categoriilor de materii prime identificăm după natura scheletică patru categorii: cornul de cerb, caninii de câine, ulna de ovicaprine și oase lungi nedeterminabile.

Debitajul înregistrează aplicarea unor metode simple, precum percuția directă și fracturarea prin flexiune, percuția directă/despicarea sau percuția directă/cioplirea. Aceasta se combină cu două trei alte scheme de debitaj complexe care mai includeau și abraziunea în suprafață și șanțuirea axială. De observat ar fi impactul folosirii uneltelor de tăiat/cioplit metalice cum este cuțitul de cupru asupra materialelor din os și corn.

În cultura Coțofeni etapa debitajului înregistrează aplicarea unui număr de două procedee distincte. Acestea sunt: percuția directă/fracturarea, percuția directă/despicarea.

Procedeele fasonării și ale finisării sunt mult mai diversificate decât cele aplicate în etapa debitajului, urmărindu-se obținerea formei definitive a obiectului, cât și amenajarea unor detalii morfo-tehno-funcționale specifice: finisarea suprafețelor sau a perforațiilor (alezarea). Observăm predominarea abraziunii multidirecționale ca procedeu de bază al fasonării. Perforarea este prezentă la amenajarea specifică pentru fixarea cozii vârfulor de corn. În cadrul străpungătoarelor, dălțișelor, pumnalelor atribuite culturii Coțofeni percuția directă/despicarea pare un procedeu frecvent utilizat în etapa fasonării pentru obținerea unei porțiuni înguste a părții distale, pe care să se poată amenaja partea activă prin abraziune. Ca procedee rare constatăm: retușarea, tăierea transversală, cioplirea cu ajutorul unei unelte metalice, excavarea țesutului spongios al cornului. În ceea ce privește fixarea în suport, respectiv recurgerea la unelte compozite cu coadă, remarcăm o frecvență redusă, dar nu și în cazul săpăligilor.

Procedeele fasonării/finisării atribuite culturii Coțofeni sunt în număr de șase: abraziunea multidirecțională, cioplirea, perforarea bilaterală, scobirea sau excavarea, șanțuirea axială, finisarea prin rotație continuă (alezarea). Cu toate acestea nu constatăm predilecția pentru un procedeu anume.

Examinarea atentă a suprafețelor cu ochiul liber, sau cu lupa și în microscopie optică de mică putere a pieselor a relevat prezența combinată a mai multor tipuri de uzură, care, cu un grad mai mare sau mai mic de probabilitate, sugerează funcționarea pieselor respective. Aproape nelipsite sunt urmele de tocire și de lustru, intense sau superficiale, ca și fracturile curente, rezultate prin aplicarea unor forțe laterale. În cultura Coțofeni întâlnim următoarele tipuri de uzură: tocirea, lustrul, fracturarea prin impact și striuri. Analiza urmelor de uzură, ca și comparațiile cu situațiile decelate prin paleoetnologie detaliază aspectele de conexiune cu ocupațiile documentate de artefacte. Pentru străpungătoare avem perforarea și asamblarea pieilor și a materialelor textile (cusutul). Pumnalele erau utilizate ca arme de luptă. Săpăligile din oase și corn de cerb erau utilizate pentru afânat solul. Spatulele erau utilizate în alimentație și prelucrarea lemnului.

Este greu să ne pronunțăm asupra modului de prelucrare a tuturor uneltelor, mai ales că de studii de specialitate beneficiază doar așezările de la Șincai și Bocșa Montană (Beldiman et alii 2003, 85-94).

Tipuri de unelte utilizate de comunitățile Coțofeni (Roman 1976, 19; Ciugudean 2000, 32).

Străpungătoare (pl. II/1-42). Sunt în general confecționate din oase lungi, sau chiar din coaste, au de obicei fasonat doar capătul ascuțit, restul piesei fiind neglijent lucrat. În mare sunt confecționate din oasele animalelor domestice.

Dorn (pl. II/43). Are un rol asemănător străpungătoarelor și îl reținem pe cel de la Măgura Căpudului.

Unelte pentru decorat ceramica (pl. III/1-3, 4-5). Cei trei piepteni de la Boarta și eventuale obiecte pentru decorat ceramica de la Bocșa Montană atestă meșteșugul olăritului.

Lame de cuțit. Prezintă asupra lor urme de lustruire, având ca materiale de bază în general coastele de porc.

Spatule (?) (pl. III/17). Sunt de obicei lucrate doar din coaste despicate, având una din fețe netedă și capătul ușor rotunjit și ascuțit. Se confundă uneori cu dălțișele și pumnalele și sunt utilizate în alimentație.

Pumnale (pl. III/6-9). Își păstrează uneori forma naturală. Întâlnim ca procedee de lucru asupra lor lustruirea și ascuțirea. Ele sunt de două tipuri, din cubitus care păstrează asupra lor întipărite urme de lustruire rezultate de ținerea în mână și din metapodii de rumeșător.

Dălțițe (pl. III/10-18). Sunt lucrute în general din oase lungi. Prezintă ca model de lucru asupra lor cioplirea și respectiv șlefuirea.

Patină (pl. III/19). Descoperită la Șincai, e un os prelucrat fin, iar folosirea ei în timpul iernii era o necesitate în diferitele deplasări.

Săpăligi (pl. III/20-23, pl. IV/1-12, pl. V/1-18). Sunt fabricate cel mai adesea din coarne de cerb, mai rar de căprior. Prezintă pe suprafața lor urmele cioplirii și șlefuirii ca procedee de lucru asupra lor. Totodată unele pot prezenta și găuri de înmănușare în special în partea superioară.

Plug (?) (pl. V/20). De fapt e o posibilă piesă de la un plug primitiv de la Bocșa Montană. Această piesă prezintă o tăietură laterală și două perforații transversale, de aici s-a concluzionat că ar putea proveni de la un plug primitiv.

Tărnăcop (?) (pl. V/20). Acesta e atestat în așezarea de la Boarta, a fost catalogat ca fiind acest tip de unealtă datorită faptului că are dimensiuni mari, are gaura de înmănușare pe aceeași linie cu tăișul și pentru că era improprie utilizarea lui ca săpăligă.

La final de lucrare trebuie să precizăm că studiile de specialitate referitoare la modul de prelucrare a uneltelor și la clasificarea lor sunt încă la început. Readucerea în discuție a uneltelor publicate în anii trecuți este necesară, mai ales că o parte a lor nu corespundeau în mod exact cu funcționalitatea dată de caracteristicile uneltei. Tipologia uneltelor de la sfârșitul lucrării raportează fiecare tip de unealtă la genul de activitate efectuat. Rezolvarea problemelor legate de prelucrarea acestor unelte trebuie să țină cont de observațiile întreprinse asupra lor, chiar dacă ele se află deja în depozitele muzeelor.

IOAN ALEXANDRU BĂRBAT

Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Aldea 1968	I. Al. Aldea, <i>Așezarea Coțofeni de la Râpa Roșie - Sebeș</i> , în <i>Apulum</i> , VII/1, 1968, p. 91-102.
Andrițoiu 1979	I. Andrițoiu, <i>Contribuții la repertoriul arheologic al județului Hunedoara</i> , în <i>Sargetia</i> , XIV, 1979, p. 15-34.
Beldiman et al. 2003	C. Beldiman, S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, în <i>Cronica Cercetărilor Arheologice</i> , 2004, p. 85-94.
Ciugudean 1978	H. Ciugudean, <i>Săpăturile de salvare de la Aiud – „Cetățuie”</i> , în <i>Acta Musei Napocensis</i> , XV, 1978, p. 49-62.
Ciugudean 2000	H. Ciugudean, <i>Eneoliticul final în Transilvania și Banat: Cultura Coțofeni</i> , Timișoara, 2000.
Ciută, Gligor 1999	M. Ciută, A. Gligor, <i>O descoperire aparținând culturii Coțofeni în situl arheologic de la Limba (jud. Alba)</i> , în <i>Apulum</i> , XXXVI, 1999, p. 55-80.
Dumitrașcu, Togan 1971	S. Dumitrașcu, G. Togan, <i>Săpăturile arheologice de la Boarta – „Cetățuie” (jud. Sibiu)</i> , în <i>Acta Musei Napocensis</i> , VIII, 1971, p. 423-437.
Gligor 1999	A. Gligor, <i>Materiale arheologice aparținând culturii Coțofeni din așezarea de la Măgura Căpudului (jud. Alba)</i> , în <i>Buletinul Cercurilor Științifice Studentești</i> , 5, 1999, p. 63-81.
Gumă, Săcărin 1981	M. Gumă, C. Săcărin, <i>Descoperiri Coțofeni inedite de la Bocșa Montană „Colțan” (jud. Caraș-Severin)</i> , în <i>Banatica</i> , VI, 1981, p. 59-95.
Kalmar, Pop 1988	Z. Kalmar, P. Pop, <i>Descoperiri arheologice în comuna Agrij</i> , în <i>Acta Musei Napocensis</i> , XII, 1988, p. 71-83.
Lazăr 1978	V. Lazăr, <i>Așezarea Coțofeni de la Șincai (jud. Mureș) (II)</i> , în <i>Marisia</i> , VIII, 1978, p. 35-56.
Roman 1976	P. I. Roman, <i>Cultura Coțofeni</i> , București, 1976.

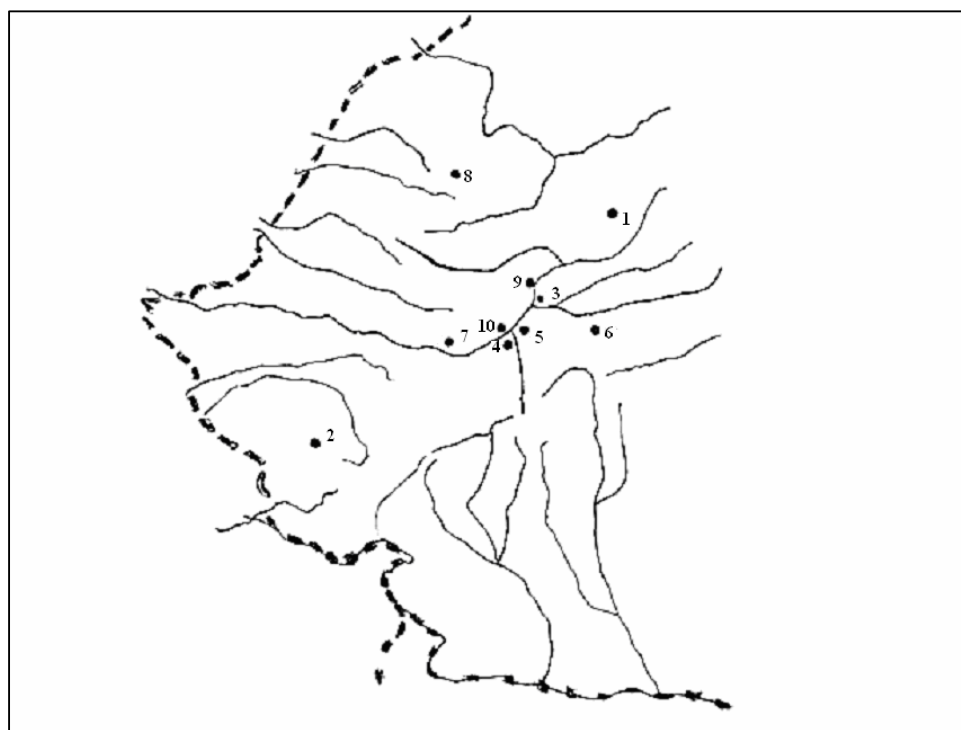
TOOLS OF BONE AND ANTLER FROM COȚOFENI CULTURE. PROCESS METHODS

SUMMARY

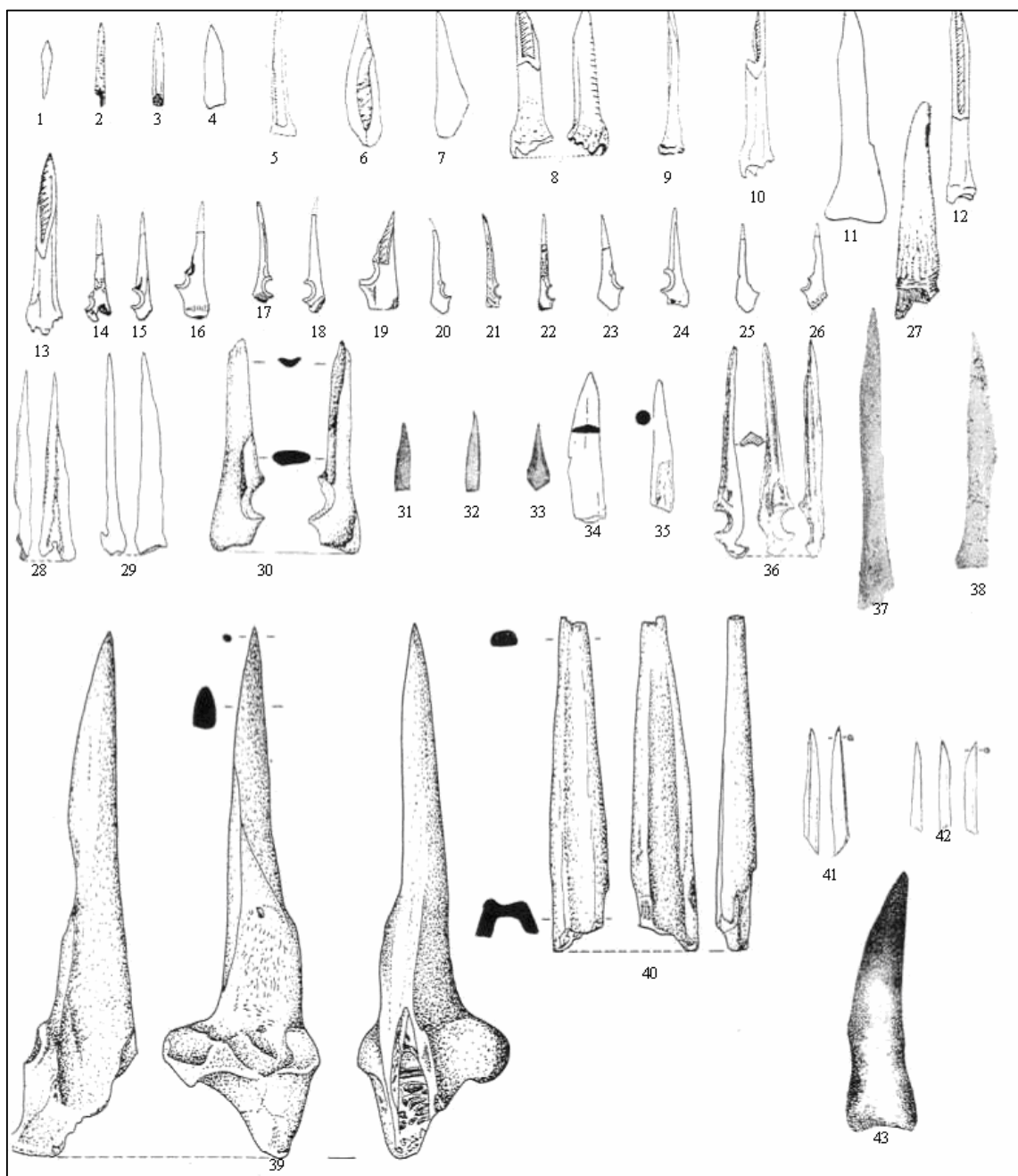
The present study is a contribution to a better knowledge about tools of bone and antler from culture Coțofeni. We tried to present the settlements which offer many materials of this type. The end of study involves the process methods of bone and antler and a typology of tools. Settlements are: Șincai, Bocșa Montană, Râpa Roșie, Limba, Boarta, Boholt, Agrij, Aiud, Vințu de Jos and Măgura Căpuđului.

EXPLANATION OF ILLUSTRATIONS

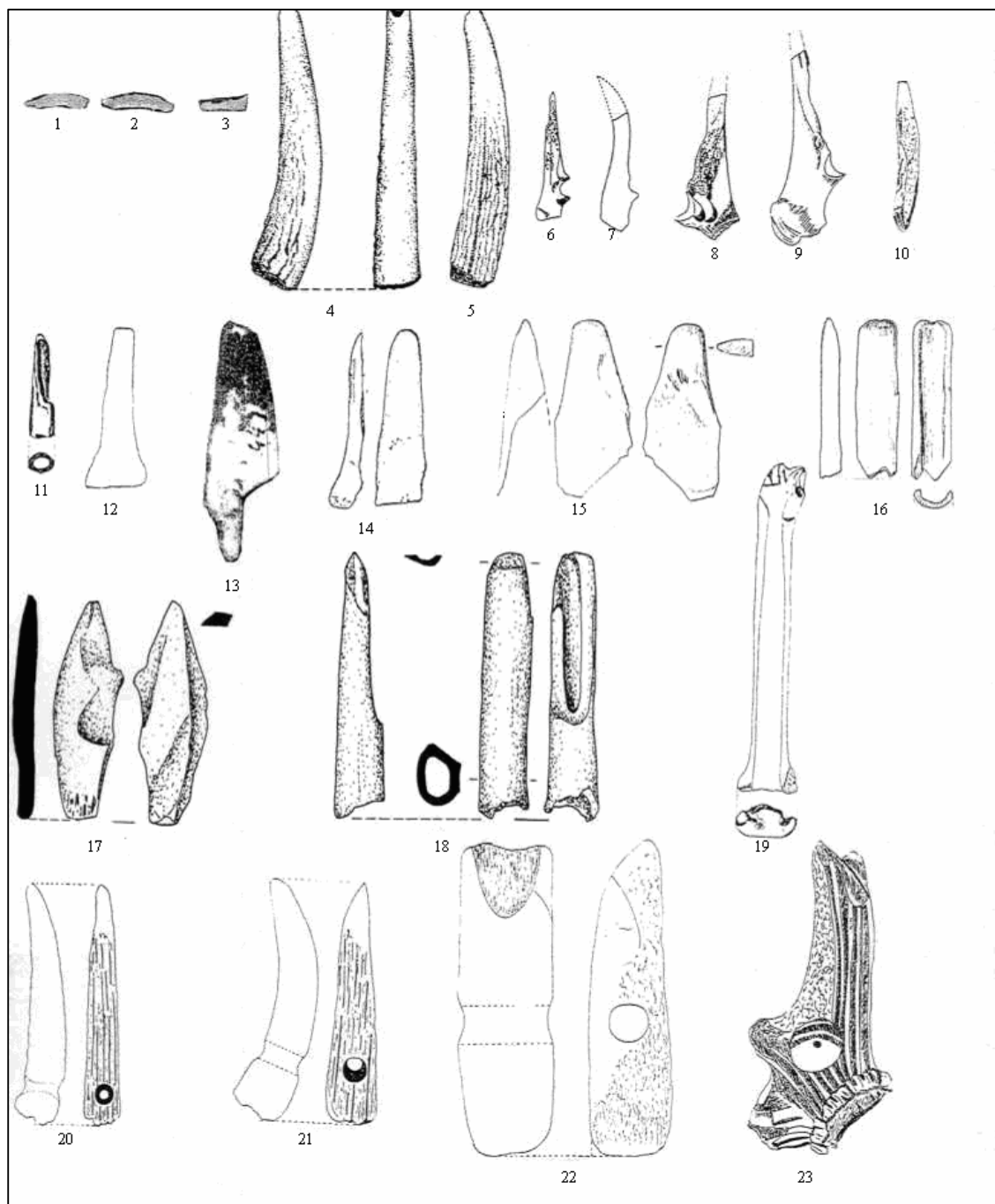
- PL. I. The chart of most important tools belonging to culture Coțofeni discovered in Romania.
 PL. II. Pierce Tools: 1-26. Șincai; 27. Bocșa Montană; 28-29. Râpa Roșie; 30. Limba; 31-33. Boarta; 34-35. Boholt; 36. Agrij; 37-38. Aiud; 39-42. Vințu de Jos; 43. Măgura Căpuđului.
 PL. III 1. Tools for decorating pottery: 1, 3. Boarta; 4-5. Bocșa Montană; 2. Daggers: 6-9. Șincai.
 3. Chisels: 10-12. Șincai; 13. Măgura Căpuđului; 14. Boholt; 15-18. Vințu de Jos. 4. Skate: 19. Șincai;
 5. Weed Hooks: 20-23. Șincai.
 PL. IV. Weed Wooks: 1-2. Șincai; 3-12. Bocșa Montană.
 PL. V. 1. Weed Hooks: 1-3. Măgura Căpuđului; 4-5. Râpa Roșie; 6-15. Boarta; 16. Boholt; 17-18. Aiud? 2. Plough: 19. Bocșa Montană. 3. Pick-axe(?): 20. Boarta.

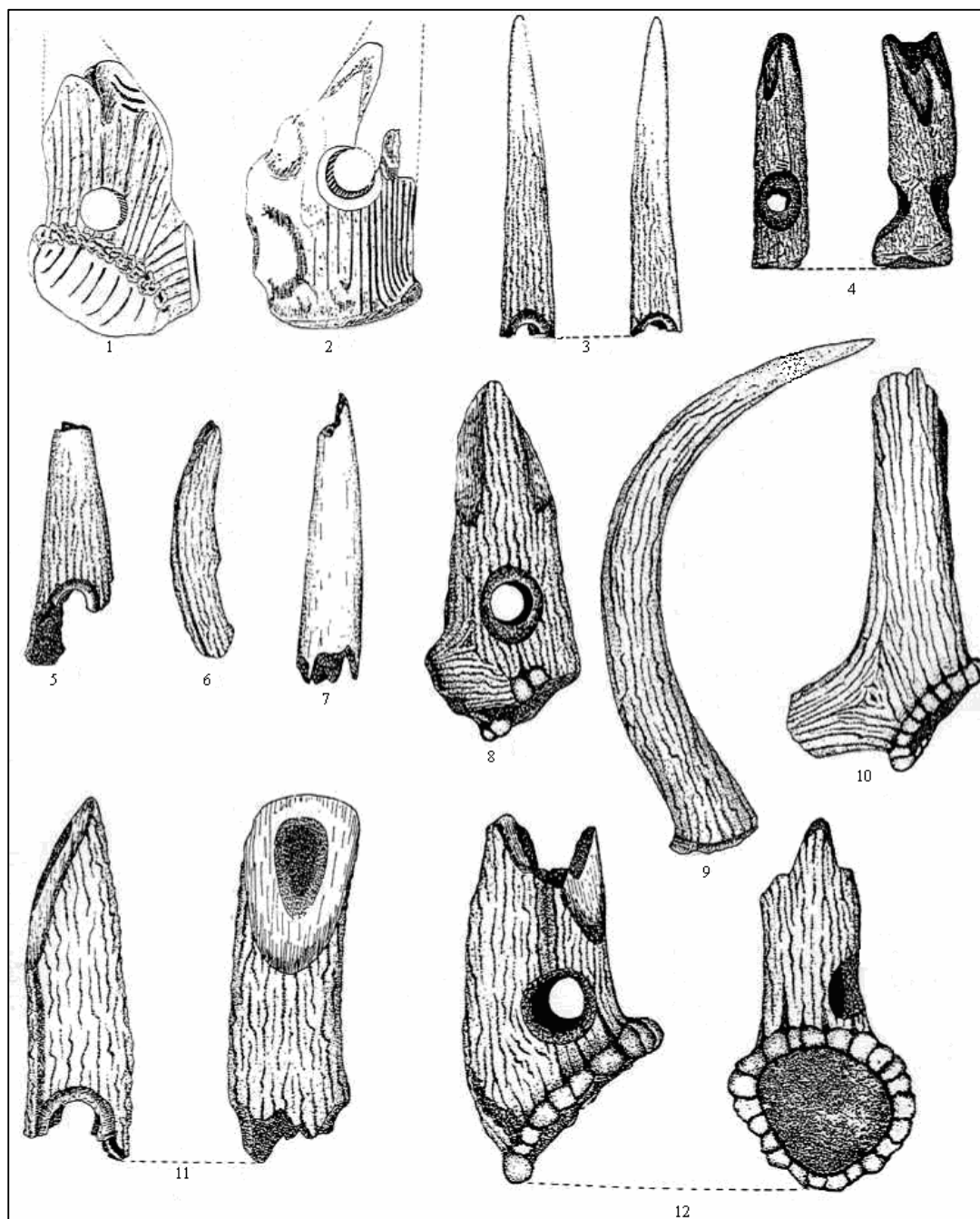
Pl. I. Harta localităților de referință: 1. Șincai. 2. Bocșa Montană. 3. Măgura Căpuđului. 4. Sebeș Râpa Roșie. 5. Limba. 6. Boarta. 7. Boholt. 8. Agrij. 9. Aiud. 10. Vințu de Jos.

Pl. II. I. Străpungătoare: 1-26. Șincai; 27. Bocșa Montană; 28, 29. Râpa Roșie; 30. Limba;
 31-33. Boarta; 34-35. Boholt; 36. Agrij; 37-38. Aiud; 39-42. Vințu de Jos.
 II. Dorn: 43. Măgura Căpudului (scări diferite).

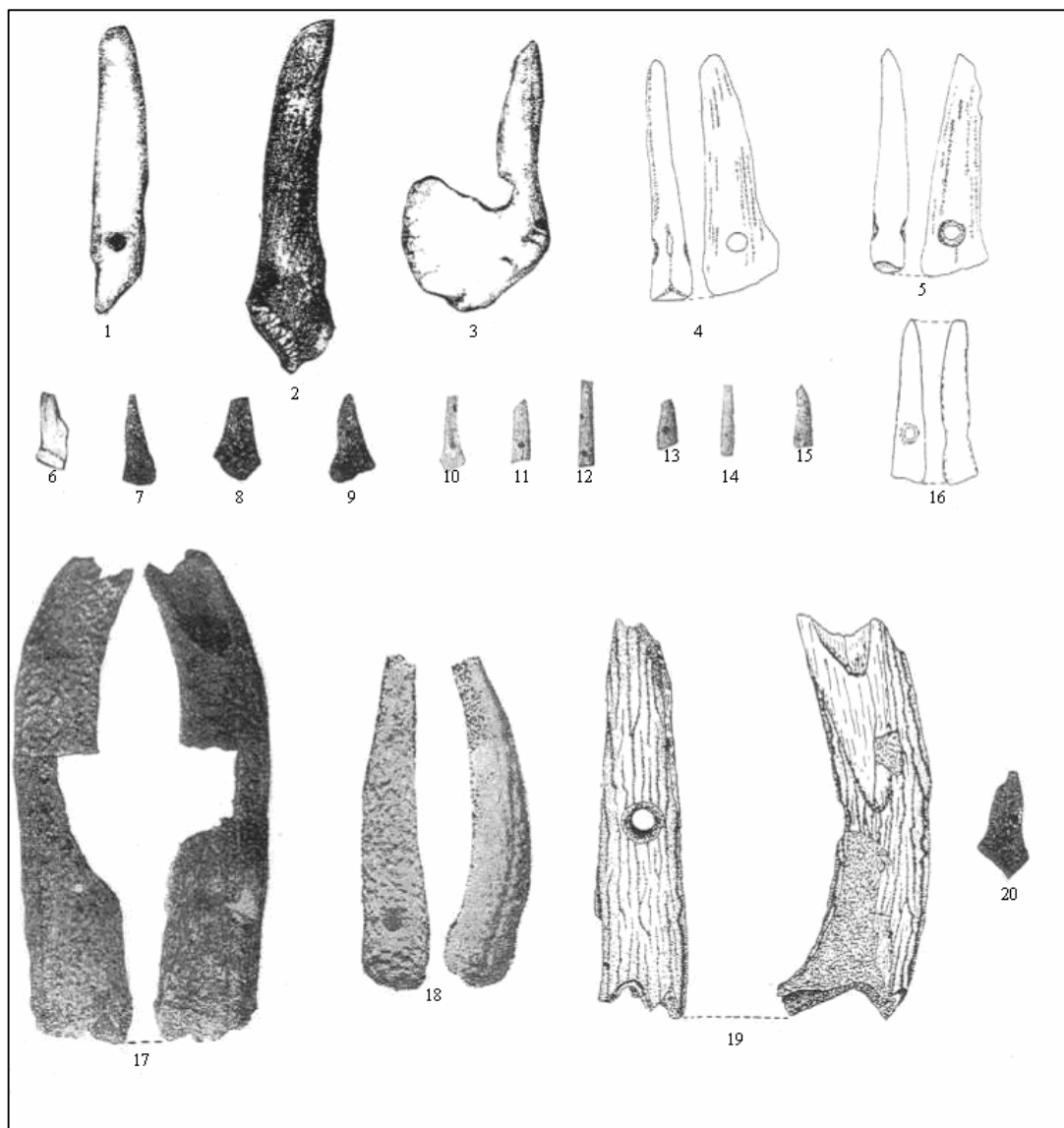

Pl. III. I. Instrumente pentru decorat ceramica? 1-3. Boarta; 4-5. Bocșa Montană.
 II. Pumnale: 6-9. Șincai. III. Dălțițe: 10-12. Șincai; 13. Măgura Căpuđului; 14. Boholt.
 IV. Patină: 19. Șincai. V. Săpăliđi: 20-23. Șincai (scări diferite).

Pl. IV. I. Săpăliși: 1-2. Șincai; 3-12. Bocșa Montană (scări diferite).

Pl. V. I. Săpăliși: 1-3. Măgura Căpudului; 4-5. Râpa Roșie; 6-15. Boarta; 16. Boholt; 17-18?. Aiud; II. Plug primitiv (?); 19. Bocșa Montană; III. Târnăcop (?); 20. Boarta (scări diferite)